

Ailede Gençlerin Değer Eğitimi: Gelişim zellikleri ve Gelişim devleri Odaklı Bir Yaklaşım*

Cemal TOSUN**

z

Eğitimin türü, niteliği, içeriği ve mekanı değişse bile genelde eğitim özelde ise din eğitimi süreçlerini yapılandırılmak için gelişim özelliklerini bilmek eğitsel bir ilke olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda makalenin temel konusu gelişim özelliklerinden ve gelişimin temel kavramlarından hareketle Havighurst tarafından ileri sürülen gelişim ödevleri kavramının din, ahlak ve değerler eğitimi perspektifinden ele alınmasıdır. Makalenin amacı ise ailede gençlerin değer eğitimi ilkesel ve eğitsel bir yaklaşım olarak gelişim ödevleri odaklı düşünmenin imkanını sorgulamaktır. Makalenin odak noktası, gelişim dönemlerinin ve gelişim ödevlerinin birbirini destekleyen alanlar olması ile birlikte dev nitelemesinin, belirlenen dönemin karakteristik özelliği olan durumun, kazanılması gereken bir görev olarak görülmesini ve eğitim sürecinin buna uygun bir nitelikte yapılandırılmasını ifade etmesidir. Bu bakımdan "Gençlik döneminin gelişim ödevleri nelerdir?, Ailede değer eğitiminde gelişim ödevlerini destekleyici eğitsel ilkeler neler olabilir? soruları çalışmanın temel sorularıdır. Bu sorulara cevap üretebilmek adına çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden literatür taraması ve doküman analizi yöntemleri tercih edilmiştir. Öncelikle anahtar kavramların kavramsal analizi yapılarak gençlik döneminin bilişsel, dini, kişilik, ahlak gelişimi özellikleri ve gelişim ödevleri belirlenmiştir. Sonuç olarak gençlik döneminin gelişim özellikleri ile gelişim ödevlerinin benzer doğrultuda ilerlediğine ve din, ahlak ve değer eğitiminde gelişim ödevleri odaklı bir yaklaşımın benimsenmesinin eğitsel nitelikte olabileceğine ulaşılmıştır. Ayrıca gençlerin ailede değer eğitiminde gelişim ödevleri odaklı yaklaşımın muhtevasının, dönemin gelişimsel özellikleri bakımından gençlerin eleştirel düşünme becerilerini ve meraklarını besleyecek bir nitelikte olabileceğine ve konu merkezli etkileşim metodunun tercih edilebileceğine ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gelişim zellikleri, Gelişim devleri, Gençlik Dönemi, Ailede Değer Eğitimi.

Values Education of Youth in the Family: A Focused Approach on Developmental Characteristics and Developmental Task

Abstract

Even if the type, quality, content and place of education change, it is accepted as an educational principle to know the developmental features in order to structure the educational processes. In this context, the main subject of the article is to consider the concept of developmental tasks, put forward by Havighurst, from the perspective of religion, morality and values education. The purpose of the article is to question the possibility of thinking about the values education of young people in the family as a principled and educational approach, focusing on developmental assignments. The focus of the work is that developmental periods and development tasks are areas that support each other. Attribution of task is to see the situation that is characteristic of the determined period as a task to be acquired. And structuring the educational process accordingly. In this regard, "What are the developmental tasks of the youth period?, What can be the educational principles that support the developmental tasks in the family value education? The questions are the main questions of the article. In order to produce answers to these questions, literature review and document analysis methods, which are among the qualitative research methods, were preferred in the article. First of all, by making conceptual analysis of key concepts, cognitive, religious, personality, moral development characteristics and development tasks of youth period were determined. As a result, these have been achieved: The developmental characteristics of the youth period and the development tasks progress in a similar direction. The educational nature of the adoption of an approach focused on development tasks in religion, morality and value education. In addition, the content to be determined in the value education of young people in the family should feed critical thinking. And subject-centered interaction method may be preferred.

Key Words: Developmental Characteristics, Developmental Tasks, Youth Period, Value Education in the Family.

* Bu makale 07-09 Ekim 2021 tarihlerinde gerekleştirilen Uluslararası Aile ve Değerler Sempozyumunda sunulan tebliğin gözden geçirilmiş halidir.

** Prof. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Anabilim Dalı. tosun@divinity.ankara.edu.tr

Giriş

Bedensel, bilişsel, duyuşsal, sosyal ve dilsel yönden belli koşullar etrafında ilerleme kaydeden değişim olarak tanımlanan gelişimin, eğitim üzerinde işlevsel bir etkisi bulunmaktadır (Senemoğlu, 2015, 3). Bu işlevselliğinden hareketle gelişim odaklı yaklaşım, eğitimin temel ilkelerinden biridir. Her eğitim ortamında, her eğitim alanında ve her yaşta verilen eğitimde, eğitimi öğrencilerin gelişim özelliklerini de dikkate alarak planlamak ve yürütmek esastır. Dolayısıyla eğitimin niteliği, türü, mekanı, içeriği ve yöntemi farklılaşsa bile öncelenen temel prensiplerden biri gelişimin dikkate alınarak eğitim süreçlerinin yapılandırılmasıdır. Bu temel prensip, konu alanı bakımından din ve değerler alanı eğitimi, eğitim ortamı olarak da ailede eğitim ve din eğitimi de kuşatmaktadır.

Eğitim olgusunun süreç ve boyutlarını doğduran etkileme potansiyelini taşıyan gelişim ve öğrenme özelliklerinin neliğine ve nasıllığına ilişkin veriler gelişim, eğitim ve öğrenme psikolojisi alanlarında yürütülen bilimsel çalışmalardan ele edilmektedir (Bacanlı, 2003; Yeşilyaprak, 2003). Bununla birlikte din psikolojisi ve din eğitimi alanlarının üretimlerinde de gelişim ve eğitim süreçlerine ilişkin nitelikli katkılar bulunmaktadır. Bu disiplinler etrafında organize edilen gelişim odaklı yaklaşımın temel kavramlarını şu şekilde sıralamak mümkündür; *gelişim alanları* (fiziksel gelişim, sosyal gelişim, bilişsel gelişim gibi), *gelişim dönemleri* (bebeklik, ilk çocukluk, ergenlik gibi), *gelişim ilkeleri* (gelişimin bir bütün olması, baştan aşağıya doğru olması gibi) ve *gelişim özellikleri* (Selçuk, 2018). Bu temel kavramlar arasında “gelişimde kritik dönemler” kavramsallaştırması da vurgulanan temel noktalardan biridir (Aydın, 2001, 4). İşte bu “kritik dönemler” kavramından hareketle de “gelişim ödevleri/görevleri” kavramı ortaya çıkmıştır.

İnsan ömrünün ilk yıllarından yaşlılık sürecine kadar farklı gelişim dönemlerinden ve dolayısıyla farklı kritik dönemlerden geçilmektedir. Bu gelişim dönemleri zengin yapısı itibarıyla, yaşam döngüsünün içsel ve dışsal unsurlardan derinden etkilendiği için doğrudan ölçülmesi zor olan değişimleri de beraberinde getirmektedir (Bornstein, 1989, 179). Bu nedenle süreci betimlemeyi ve incelemeyi kolaylaştırmak adına psikologlar tarafından kendi gelişim tanımlarından hareketle bazı gelişim dönemleri belirlenmiştir. Genel hatlarıyla gelişim dönemlerini bebeklik, çocukluk, ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılık şeklinde incelemek mümkündür. Her bir dönemdeki değişimler; bireysel farklılaşmaya bağlı olarak tutumları, davranışları ve rolleri yeniden yapılandırabilmektedir (Aktu, 2006, 163). Dönemler arasındaki bu farklılıkların tanımlanabilmesi ve açıklanabilmesi için boylamsal, kesitsel ve sırasal araştırma yöntemleri kullanılmış, biyolojik yaş sınırlamalı çeşitli kuramlar geliştirilmiştir (Çok, 1993, 658). Bu kuramların ortaya koyduğu her bir gelişim döneminin aynı zamanda gelişim ödevlerine de sahip olduğu fikri Robert James Havighurst tarafından ileri sürülmüştür (Havighurst, 1956). Havighurst yaşa ve gelişim dönemine uygun davranışlar ile görevler arasında bağlantılar olduğunu ileri süren ilk kuramcılar arasındadır (İlhan, 2019, 179).

Amerikalı bilim insanı Havighurst (ö. 1991) tarafından ortaya atılan ve içeriği belirlenen bu “gelişim ödevleri” kavramının eğitim, din ve değerler eğitimi perspektifinden de ele alınması gerekmektedir. Ayrıca yalnızca gelişim özellikleri odaklı değil aynı zamanda gelişim ödevleri odaklı bir eğitim, din, ahlak ve değer eğitimi yaklaşımının aile eğitimine de katkı sağlayabileceği noktalar bulunmaktadır. Bu düşünceden hareketle ailede değer eğitimi bağlamında temel bir ilkeye ulaşılabilir: *Ailede değer eğitimi gelişim özellikleri ve gelişim ödevleri odaklı olmalıdır.*

Belirlenen temel ilkenin kılavuzlayıcı ve yol gösterici nitelikte olması için kavramların daha derinden irdelenmesi gerekmektedir. Buna göre her ne kadar gelişim özellikleri ve gelişim ödevleri kavramlarının işaret ettikleri anlam küreleri birbirine yakın çağrışımlara sahip olsa da eğitimin planlama ve uygulama süreçlerinde farklı anlam ve işlevlere karşılık gelmektedir. Gelişim özellikleri kavramı bir gelişim döneminde, belirli bir yaş aralığında, bir gelişim alanında, (fiziksel, bilişsel, dilsel gibi) genelde gözlemlenen belirli tipik özellikler için kullanılmaktadır (İnanç vd., 2020).

Gelişim özelliklerini dikkate almak, öncelikle, eğitimde muhatap öğrenci kitlesinin öğrenme kapasitelerini ve sınırlarını dikkate almak anlamına gelir. Sağlıklı, nitelikli ve etkili bir eğitim, öğrencilerin içinde buldukları dönemlerin gelişim özelliklerinin bilinmesi ile yakından

ilişkilidir (Aral vd., 2000). Bu, özellikle bilişsel gelişim özellikleri açısından önemlidir. Öğrenci kitlesinin işlem öncesi dönem, somut işlemler dönemi ya da soyut işlemler dönemi özelliklerine sahip olduğunun bilinmesi, planlanan ve yapılan eğitimde bu dönem özelliklerine uygun davranılması gerektiğini belirtmektedir. Dolayısıyla eğitimde belirlenen amaçların, konuların, araçların, yöntemlerin bilişsel gelişim özelliklerine göre ayarlanması, verilen eğitimin niteliğini artırırken öğrencinin gelişim düzeyinin daha altında ya da daha üstünde olmasının da önüne geçecektir.

Gelişim ödevleri odaklı ilkesel ve eğitsel bir yaklaşım ise, gelişim özellikleriyle paralellik göstermekle birlikte, içinde bulunulan gelişim özelliğinin, o dönemde gelişip tamamlanması gereken bir ödev olarak görülmesi ve eğitimde amaçların, muhtevanın, yöntemin vs. buna uygun yapılandırılması anlamına gelmektedir. Örneğin; bebeklik ve ilk çocukluk döneminin gelişim özelliği yürümek, koşmak ya da konuşmaya başlamak ise, gelişim ödevi yürümeyi koşmayı ve konuşmayı o dönemde başarıyla tamamlamak demektir. Ergenlik döneminin gelişim özelliği iyi-kötü hakkında karar vermeye başlamak ise, gelişim ödevi iyi-kötü hakkında karar verebilmeyi başarmak, vicdan gelişimini sağlamak, tamamlamak demektir. Ya da gelişim özelliği kimlik arayışı ise, ödevi kim olduğu konusunda bir bilinç geliştirmek demektir.

Verilen örneklerin gelişim özellikleri odaklı ile gelişim ödevleri odaklı yaklaşımların farklarını ortaya koyduğu düşünülmektedir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki gelişim özellikleri ve gelişim ödevleri birbirinin alternatifi değildir. Zaten çalışmada tercih edilen başlıkta da iki kavram birlikte ele alınmaktadır. Burada gelişim ödevleri odaklılığa vurgunun kuvvetli bir şekilde yapılması farkındalık oluşturmak içindir. Çünkü gelişim özellikleri odaklı eğitim konusunda yeterinde farkındalığın olduğu düşünülmektedir. Ama bu farkındalık çoğunlukla, özellikle din eğitimi alanında, doğru işletilmemektedir. Örneğin; somut işlemler döneminde bulunan çocuklara, dinsel alanda soyut kavramların çokluğundan dolayı, din eğitimi vermemek gerektiği savunulabilmektedir.

Bilişsel gelişim kuramlarının çizdiği projeksiyon ekseninde çocukların erken dönemlerde soyut nitelikli ve içerikli kavramları hiçbir şekilde anlayamayacakları yönündeki yaşamsal durumları sınırlandırıcı yaklaşım, din eğitimcisi Hull tarafından eleştirilmiştir (Köylü - Oruç, 2017). Yapılan eleştiriler bağlamında gelişim dönemi bakımından erken çocukluk döneminin din ve ahlak eğitimi imkanını sınırlandıran yaklaşımlara bir alternatif olarak ortaya çıkan ve eğitsel ilkeler dikkate alınarak üretilen, gelişim düzeyi ile uyumlu dini içerikli muhtevanın ve materyallerin çocukların dini ahlaki gelişimleri başta olmak üzere bütünsel anlamda diğer gelişim alanlarına da olumlu yönde etkileyeceğini vurgulayan yaklaşımlar bulunmaktadır (Oruç, 2013; 2017). Bu yaklaşımların temel argümanlarından bir tanesi somut işlemler döneminin soyut kavramlarının kullanılmaması ve hiçbir şekilde anlaşılması özelliği taşımasıdır.

Din, ahlak ve değer eğitiminde gelişim özelliklerini bilmek ve tek bir gelişim alanı sınırlandırmadan gelişime bir bütün olarak bakabilmek önemli ilkelerden biridir. Nitekim din eğitiminde bilişsel gelişim başta olmak üzere duyuşsal, sosyal, dilsel vb. gelişimin özelliklerinin de bilinmesi ve eğitimde farkındalık düzeyine çıkarılması oldukça önemlidir (Oruç, 2017). Bu yüzden gelişim özellikleri odaklı anlayışın da sağlıklı ve eğitsel bir nitelikte işletilebilmesi yeni bir sorumluluk alanına işaret etmektedir. Bununla birlikte din eğitiminde bahsedilen durumun tersi yönde bir tutum da söz konusu olabilmektedir. Örneğin soyut işlemler döneminde bulunduğu için çocuğun anlamlandıramayacağı ve gelişiminin üzerinde dini kavram ve bilgi yüklemesine kalkışılabilir. Yine 4-6 yaş kurslarında gelişim ödevlerini desteklemek yerine gelişim özelliklerinden istifade ederek dinsel konular odaklı eğitim yapılmaya çalışılabilir. Oysa yapılan din eğitimi vasıtasıyla çocuğun gelişim ödevlerini tamamlamasını destekleyici bir eğitim planlamak ve yürütmek de mümkündür.

Konunun alt bileşenlerinin netleştirilmesi amacıyla yapılan bu girişin, gençlerin ailede değer eğitimi boyutuna da zemin oluşturacağı düşünülmektedir. Gençlerin ailede değer eğitimi ele alabilmek için gelişim dönemleri incelendiğinde bir evrenin ne zaman sona erdiği ve sonraki evrenin tam olarak ne zaman başladığı konusunda belirsizlikler bulunduğu anlaşılmaktadır.

Ancak yine de belirli karakteristik özelliklerin paylaşıldığı yaşam dönemlerinde evre kavramı tercih edilmektedir. Özellikle gençlik evresi sınırları net olarak çizilmesi zor bir dönemdir. Bu gibi zorluklarından dolayı gençlik döneminin başlangıcına ve sonuna yönelik olarak ileri sürülen yaş belirlenimleri farklılık göstermektedir. Bu noktada uluslararası kurumlardan biri olan UNESCO gençlik dönemini 15-24 yaşları arasında kabul ederken, Birleşmiş Milletler Örgütü'ne göre gençlik çağı 12-25 yaşlarını kapsamaktadır (Kılıç, 2016, 104). Gençlik dönemi içerisinde yer alan ergenlik dönemi de ayrıca kendi içinde erken/ilk/baş, orta/ergenlik, geç/son ergenlik olarak alt dönemlerde ele alınmış ve yaş belirleniminde yaklaşık olarak 11/12- 24/25 yaşları tercih edilmiştir (Koç, 2004).

Yaş aralıkları belirlenmeye çalışılan dönemin gelişim özellikleri bazı alanlar itibariyle şunlardır:

1. Bilişsel Gelişim (Başarer, 2021, 29-65; Karasu, 2020, 73, 86);

- *Soyut düşünme*

Gençlik döneminde duyuşsal, algısal ve deneyimsel verilerden ziyade kavramsal düzeyde işlem yapabilme becerisine ulaşılmaktadır. Soyut düşüncenin gelişimi tikel durumlardan tümel soyutlamalara ulaşma sürecini gerektirmektedir ve gelişimsel olarak özellikle bilişsel gelişim de gençlik döneminde böyle bir sıçrama yaşanmaktadır. Gençler artık varlık, nesne, olay ve olguların ortak ve gerekli özelliklerini kavrayarak benzerliklerden hareketle genellemelere ve soyutlamalara ulaşmaktadır. Soyut düşünce sembolik ve derinlemesine düşünmeyi de beraberinde getirerek çıkarımsal, kuramsal ve teorik anlamlar inşa edilmesini sağlamaktadır. Dinsel alanın kavramsal, kuramsal yapısı ve din dilinin çoğunlukla sembolik, alegorik ve soyut niteliği göz önüne alındığında soyut düşünme becerisinin gelişmesinin, din, ahlak ve değerler eğitimi için önemi açıktır.

- *Eleştirel düşünme*

Bir düşüncenin değerlendirilmesi, incelenmesi, analiz edilmesi ve tutarlı değerlendirilmelerin yapılması anlamına gelen eleştirel düşünme kritik bir düşünme becerisidir. Yüksek bir farkındalık gerektiren bu düşünme becerisi zihinsel işlemlerin yönü bakımından analiz, sentez ve değerlendirme basamaklarını da işletmektedir. Eleştirel düşünme kişinin kendi düşüncesi üzerine düşünmesini ve bu yolla da iç tutarlılığa ulaşmasını kolaylaştıran ayrıca kendi dışındaki düşünceleri de bilgi yığını olmaktan çıkartıp mantıklı ve tutarlı hale getiren bir mekanizmadır. Bu bakımdan gençlik dönemi dinsel birikimin değerlendirilip daha sonra dini inancın uyanışında, kişinin kendi inanç ve değer sistemini yapılandırmasında ayrıca anlam arayışına cevap üretebilmesinde oldukça etkili olmaktadır.

- *Varsayımsal düşünme*

Varsayımsal-hipotetik ya da tümdengelimli düşünce biçimi sayesinde somut ve dışsal gerçeklik dışında soyut içerikli kavramlar arasında akıl yürütmelerde bulunabilir. Bu düşünme becerisi sayesinde kavramların içerikleri zenginleşirken aynı zamanda kavramlar arası anlam bağları da kurulmuş olacaktır. Bu düşünme becerisi gençlerin, belirlenen problemlere çözüm bulma aşamasında alternatifler üretebilmesini, hipotezler geliştirilmesini ve olanaklar üzerinde işlem yapılabilmesini sağlayan bir süreçtir. Tarihsel olarak dinsel alanın soru ve cevaplarında görülen alternatifli bakış açıları ve güncel dini problemlerin çözümü için alternatifler üretebilme din, ahlak ve değerler öğretimi için oldukça önemli bileşenlerdir.

2. Dini Gelişim (Gündüz, 2017, 100-124; Hökelekli, 2017, 265-280);

- *Dini bilincin uyanışı*

Çocukluk döneminde içselleştirilmeyen, duygusal nitelik taşıyan ve taklit düzeyinde kalan inanç ve dini bilinç, soyut kavram, olgu ve olaylar derinlemesine anlaşılmasına başlandığı soyut işlemler döneminin özelliklerine göre yeniden yapılandırılmaktadır. Gençlik döneminde soyut düşünebilme, kompleks ilişkileri anlayabilme, ilişkişel bağlar kurabilme, problemleri analiz edebilme, soyutlamalara ve genellemelere ulaşabilme gibi düşünsel sıçramalar sayesinde nitelik

ve nicelik bakımından zihinsel düşüncenin kapasitesi genişlemektedir. Bu yüzden inanç, çocukluk dönemindeki taklit düzeyinden bilinçli bir tercihe doğru yönelmektedir. Genç bu dönemde çevre ve toplum sorunları üzerine düşünmeye, insanlık üst kavramını değerlendirmeye ve metafizik alana dahil olan konuları irdelemeye başlar. Bilişsel gelişimin yanı sıra duygusal, sosyal ve dil gelişimi de süreci tetikleyen faktörlerdendir.

- *Şüphe ve bunalım*

Gençlik dönemi özellikle bilişsel ve duyuşsal anlamda yaşanan yoğunlaşmalar nedeniyle bunalım dönemi olarak da adlandırılmaktadır. İnanç ve iman ile ilgili şüphe duyma ve kararsızlık hali gelişimsel olarak kendini en yoğun bu dönemde göstermektedir. Gelenekselleşmiş dinsel kalıpları eleştirerek otantik ve kişisel bir din anlayışına ulaşma bunalım aşamasının önemli boyutlarından biridir. Dini gelişim teorisyeni olan Ernest Harms'ın evre teorisine göre de bu dönem "bireysel evre" olarak adlandırılmaktadır. Buna göre bu dönemde dini konular içselleştirilmekte ve bireyselleştirilmektedir. Nitekim Fowler'ın geliştirdiği dini gelişim kuramına göre bu yaş aralıkları "sentetik geleneksel inanç ve bireysel düşünsel inanç olarak" belirlenmiştir. Son olarak Oser ve Gmünder'in kuramında dönem dini gelişimin niteliğinden dolayı "içsel dini öznellik ve özerklik" olarak ele alınmıştır (Karaca, 2007, 43,193-194, 207). Dönemin farklı kuramcılar tarafından benzer içerikle ele alınmasından hareketle gelişimsel olarak bu dönemde yaşanan şüphe ve bunalımın, dinsel alanda bireysel bir anlayış kazanılması için kilit role sahip olduğu söylenebilir.

- *Çatışma*

Gençlik döneminde özerkliğin hem fiziksel hem de zihinsel olarak kazanılması ile birlikte otorite ve ebeveyn ile çatışma gündeme gelmektedir. Sosyal gelişimin hızlanmasının bir sonucu olarak arkadaşlık ilişki ve bağlarının artması ebeveyn etkisinin önüne geçmektedir. Sorgulayıcı ve eleştirel düşünme becerilerinin yoğun olarak işletildiği bu dönemde, çocukluk dönemindeki itaat ve kabul olgusunun yerini çatışma krizi almaktadır. Özellikle gençlerin bağımsızlık duygusu yüzeysel anlamda çatışma unsuru olarak görülse de bireyselleşme yolunda önemli adımlardan biridir.

- *Geleneği eleştirme*

Gençlik döneminin henüz başlarında aile, toplum ve kültür tarafından kodlanan geleneğe bağlılık ilerleyen süreçlerde, üst düzey düşünme becerilerinin devreye girmesi ile birlikte geleneğin eleştirel bir bakışla yorumlanmasına doğru yönelmektedir. Gençler geleneğin ortaya koyduğu uygulamaların arka planındaki anlamlara odaklanırken neden ve niçin sorularını sorma eğilimi göstermektedirler. Bilişsel gelişim kuramcısı Piaget'in takipçisi olarak bilinen David Elkind'in ileri sürdüğü evre teorisine göre bu dönem "idrak arayışı" olarak belirlenmiştir. Buna göre gençler, kuramsal düşünebilme yeterliği sayesinde sebep-sonuç ilişkileri kurabildikleri için olay ve olguların arka planlarına odaklanmaktadır. İnsanların davranış ve uygulamalarının neden ve niçinleri üzerine düşünürken itici motivleri yakalamaya çalışmaktadırlar. Bu eğilimler geleneğin ve dinin tamamen reddedilmesi anlamına gelmemekte bilakis kurumsallaşan dinin ve geleneğin eleştirisini barındırmaktadır (Karaca, 2007,49).

- *İdeal ile MEVCUT olan arasındaki gerilim-fark*

İdeal olan ile aktüel olan arasındaki fark özellikle özdeşim kurabilmek için model arayışı içerisinde bulunan gençlerin yaşadığı gerilimlerden bir başkasıdır. Tarihe öykünmek, geçmişin kutsanması ve idealizasyon problemleri gençlerin yaşamsal bağları anlamlandırma becerilerini zayıflatmaktadır. Özellikle dinin yaşadıkları anda işlevsel olmasını bekleyen ve bunun için kendi anlam dünyalarını inşa etmeye çalışan gençler için ideal- aktüel dengesinin sağlıklı bir şekilde kurulması oldukça önemlidir.

3. Kişilik Gelişimi (Karaca, 2007, 109; Yörükoğlu, 1990, 110-111):

- *Kimlik gelişimi*

Gelişim özellikleri bakımından bu dönem gencin kendini tanımaya çalıştığı ve kendilik bilincinin kazanıldığı dönemdir. Çocukluk dönemlerinde dışsal olana dönük olan dikkat bu dönemde içsel olana doğru yönelmektedir. Kimlik ve kişilik gelişiminin sağlıklı şekilde kazanılması, gencin kendini konumlandırmasında, toplum ve çevresi ile nitelikli ilişkiler kurmasında yaşam boyu etkisi gösterecek oldukça önemli bir boyuttur. Benlik saygısı, öz benlik, öz saygı dönemin kritik gelişimsel kavramları arasındadır. Bu dönemde özü ve kimliği keşfedebilmek için “Ben kimim, nereden geldim, nereye gidiyorum” gibi varoluşsal soruların yoğun olarak sorulduğu görülmektedir. Erikson’un geliştirdiği psikanalitik psiko-sosyal gelişim kuramında da bu dönem “rol karmaşası tehlikesine karşı kimlik duygusu” olarak belirlenmiştir.

4. Ahlak Gelişimi;

Düşünsel anlamda otonomlaşmaya başlayan birey, akıl yürütme becerilerini kullanarak iyinin ve kötünün neliğine ilişkin yüzeysel olmayan betimlemelerde bulunmaya başlamaktadır. Bu dönemde bir eylemin sonucu ile birlikte niyeti ve arkasında yatan sebeplerde dikkate değer bulunduğu için ahlaki değerlendirmeler soyut düzeyde kavranabilmektedir. Bu bakımdan Piaget ahlaki gelişim kuramında bu dönemi ahlaki özerklik olarak kabul etmiştir. Ayrıca ahlaki gelişim kuramları arasında oldukça önemli bir etkisi bulunan Kohlberg’in ahlak gelişim kuramında bu dönem, sosyal sözleşmeyi ve evrensel ahlak ilkelerini benimsemeyi içeren gelenek sonrası düzey olarak incelenmiştir (Senemoğlu, 2015, 71). Dolayısıyla bu dönemin ahlaki gelişiminde geleneksel ahlaktan bağımsız ve evrensel ahlaka doğru bir ilerleme söz konusudur.

Belirtilen gelişim özelliklerinden hareketle gençlik dönemi gelişim ödevleri ise Havinghurst’a göre şunlardır;

- Her iki cins yaşantılarıyla olumlu ilişkiler geliştirme.
- Kadın ve erkeğe dayalı statüler ve roller geliştirme. (Androjen kişilik özelliklerine sahip olma)
- Duygusal bağımsızlığa ulaşma.
- Toplumsal görevleri yerine getirebilme ve toplumsal sorumluluklar almaya istekli olma.
- Değişen bedensel özelliklere uyum sağlama.
- Mesleğe yönelip, hazırlanmaya başlama.
- Evlilik ve aile kurma kavramaya hazırlanmak.
- Kimlik geliştirmek.
- Ebeveynlerden bağımsızlık.
- Kendi dünya görüşünü oluşturmak.
- Gelecek perspektifi geliştirmek.
- Arkadaş çevresi oluşturmak.
- Cinsel gelişim ve roller.
- Bağımsız bir vicdan geliştirme (Erden – Akman, 2018, 39) .

Gençlik dönemi gelişim özellikleri ve gelişim ödevlerine birlikte bakıldığında aralarında bir ilişkinin olduğu anlaşılmaktadır. Eğitim sadece bunları dikkate alarak yürütülmez, aksine bunları desteklemeyi de amaçlar. Bu aile eğitimi içi de geçerlidir.

Aile eğitimi denilince daha çok erken çocukluk ve/veya okulöncesi çağı çocuğunun eğitimi akla gelebilir. Genelde de öyle olmaktadır. Ancak bu, gençlik döneminin aile eğitiminin kapsamında olmadığı anlamına gelmez. Aksine ebeveynlerin çocuklarının eğitimiyle ilgili en çok zorlandıkları dönem ergenlik ve gençlik dönemleri olmaktadır. Bu zorluk daha çok, para harcama,

özgürlük, arkadaş edinme yanında değerler alanında ortaya çıkmaktadır. Diğer ifade ile ortaya çıkan zorluklar değerlerle ilgili olmakta veya ilişkilendirilmektedir.

Özellikle köyden şehre gelmiş, küçük şehirden büyük şehre göçmüş, geniş aileden yapısından çekirdek aile yapısına dönüşmüş ve özellikle de başka bir ülke ve topluma yerleşmiş insanlar, gençlerin "kimliklerini", geleneklerini, göreneklerini, dinlerini, ahlaki değerlerini kaybetmeleri korkusu yaşayabilmektedirler. Örneğin Almanya'da ebeveynlerin cami eğitiminden beklentilerinin ilk sıralarında gençlerin bozulup kaybolmasının önlenmesi gelmektedir (Tosun, 2010).

Şimdi bu noktada bir ikilem ve eğitsel bir zorluk ortaya çıkmaktadır. Gelişim özellikleri gençleri değerler konusunda eleştirel olmaya sürüklemektedir. Bu onların gelişim özelliği olması itibarıyla normal ve hatta gelişimsel açıdan gerekli bir durumdur. Ebeveynler açısından ise durum hiç de normal değildir. Bu durumda ne yapılacaktır? Gençlerin içinde buldukları dönemin özelliklerini yaşamaları mümkün olduğunca engellenecek midir? Yoksa eğitim yoluyla süreçte eşlik edilip bu özelliklerin yaşanmasına ve ödevlerin yerine gelmesine destek mi olunacaktır?

Sorulan soruların içeriğine eğitsel bir nitelik kazandırılırsa "*gencin bağımsız kararlar alabilme yeterliğine ulaşmasına, din ve değerler konusunda kendi anlamlarını oluşturabilmesine, kendisi hakkında bir karara ulaşım sağlıklı kimlik ve benlik sahibi olabilmesine nasıl destek olunacaktır?*", sorusu daha anlamlı görülmektedir. Bu soruların cevabına ulaşmak, bu sorulara ulaşmaktan daha zordur. Ama asıl cevap bu sorulara ulaşabilmekte yatmaktadır. Gençliğin değerler karşısındaki durumunun normallikten hareket edebilmek önemli bir aşamadır. Bu gelişimsel ve eğitsel kabulden sonraki aşama da muhteva gencin eleştirel anlamaya tabi tuttuğu konular, metot ise konu merkezli etkileşim olabilir. Yani aile bireylerinin, ilgili kişilerin veya bazılarının genci dinlemesi, anlaması, düşünme sürecine bazı boyutları da katmasına yardımcı olarak birlikte düşünmesidir ve anlamlandırmasını sağlayacak süreçlerin işletilmesidir. Ailede değer eğitimi için şu sorularda oldukça anlamlıdır:

Genç insan kendi iyi ve kötü kararlarını özgürce alabileceği bir vicdana sahip olmasın mı?

Genç insan ben kimim sorusuna sağlıklı ve özgür cevaplar vermesin mi?

Genç insan genç olana kadar taklit ve özdeşim yoluyla edindiği değerleri, anlamlı değerler haline getirmesin mi? Bu sorular çoğaltılabilir. Ve cevabı da bellidir. Elbette olsun. Ama o süreçte yabancılaşmasın, yitip gitmesin.

O zaman, belirtilen ilkelerin yanı sıra şunlara da dikkat edilmesi gençlerin ailede değer eğitimi için oldukça önemlidir: 1) Gençlik dönemine kadar taklit ve özdeşim ya da işleme tabi tutmadan, gelenek diye öğrendiği şeylerin neler olduğuna dikkat edilmelidir. Bunlar çoğunlukla ailede edinildiğine göre, gençliğin değer eğitimine çocukluk döneminden itibaren aile yaşantısında edineceklerine dikkat ederek başlanmalıdır. Çünkü gençlik çağında eleştirel anlamaya tabi tutulanların çoğu bu öğrenmelerdir. 2) Gençlerle eleştirel anlama sürecini etkili iletişim ve etkileşim içerisinde birlikte yaşamayı başarabilmektir. Dinlemek, konuşmak. Ancak onun davranışlarını değil, onun mesele edindiği konuları konuşmak önemlidir.

Kaynakça

- Aktu, Yayha. "Levinson'un Kuramında İlk Yetişkinlik Döneminin Yaşam Yapısı". *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 8/2 (2006), 162-177.
- Aral, Neriman. vd. *Çocuk gelişimi I*. İstanbul: YA-PA Yayın, 2000.
- Aydın, Ayhan. *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*. 3. Basım. İstanbul: Alfa Yayınları, 2001.
- Bacanlı, Hasan. *Gelişim ve Öğrenme*. Ankara: Nobel Dağıtım, 6. Basım, 2003.
- Başarer, Dilek. *Düşünme Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi, 2021.
- Bornstein, Marc H. "Sensitive Periods in Development: Structural Characteristics and Causal Interpretations". *Psychological Bulletin* 105/2 (1989), 179-197.

Çok, Figen. "Gelişim Psikolojisi, Kuramlar, Yöntemler ve Yaşamın İlk Yılları". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 26/2 (1993), 641-670.

Erden, Münire – Akman, Yasemin. *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Arkadaş Yayınevi, 24. Basım, 2018.

Gündüz, Turgay. "Gençlik Dönemi Din Eğitimi". *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*. ed. Mustafa Köylü. 97-131. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık. 7. Basım, 2017.

Havighurst, Robert James. "Research on The Developmental-Task Concept". *American Journal of Education* 64/ 5 (1956), 215-223.

Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisi*. Ankara: TDV Yayınları, 13. Basım, 2017.

İlhan, Tahsin. "Orta Yetişkinlik Döneminde Psiko-sosyal ve Bilişsel Gelişim". *Yetişkinlik ve Yaşlılık Dönemi Psikolojisi*. ed. Hasan Bacanlı – Şerife Işık. 177-202. Ankara, Pegem Akademi, 5. Basım, 2019.

İnanç, Banu Yazgan. vd. *Gelişim Psikolojisi*. Ankara: Pegem Akademi, 16. Basım, 2020.

Karaca, Faruk. *Dini Gelişim Teorileri*. İstanbul: DEM Yayınları, 2007.

Karasu, Teceli. *Din Eğitiminde İşlevsel Akıl*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2020.

Kılıç, Mustafa. *Gerçek Yaşam Tadında Gelişim Dönemleri II*. Ankara, Pegem Akademi, 2. Basım, 2016.

Koç, Mustafa. "Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/17 (2004), 231-238.

Köylü, Mustafa – Oruç, Cemil. *Çocukluk Dönemi Din Eğitimi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2017.

Oruç, Cemil. "Erken Çocukluk Dönemi Din Eğitimine Çoğulcu Bir Yaklaşım:-Gift to the Child-". *Değerler Eğitimi Dergisi* 11/26 (2013), 227-258.

Oruç, Cemil. (2017). "Erken Çocukluk Dönemi Din Eğitimi". *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*. ed. Mustafa Köylü. 1-49. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 7. Basım, 2017.

Selçuk, Ziya. *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 23. Basım, 2018.

Senemoğlu, Nuray. *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim- Kuramdan Uygulamaya*. Ankara: Yargı Yayınevi, 24. Basım, 2015.

Tosun, Cemal. *Din ve Kimlik*. Ankara: TDV Yayınları, 5. Basım, 2010.

Yeşilyaprak, Binnur. *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2003.

Yörükoğlu, Atalay. *Gençlik Çağı: Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar*. İstanbul, Özgür Yayınları, 7. Basım, 1990.